

PETR PIŤHA

**CHRÁM MATKY BOŽÍ
PŘED TÝNEM**

KARMELITÁNSKÉ
NAKLADATELSTVÍ
KOSTELNÍ VYDRŤÍ
2010

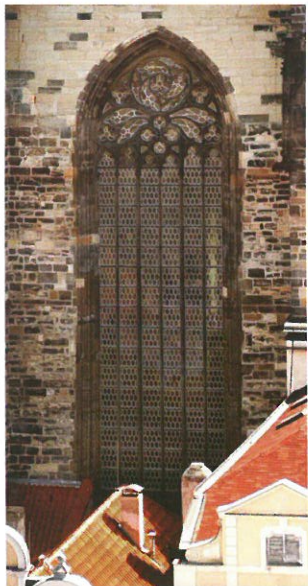
Dějiny kostela a stavební vývoj

Chrám Matky Boží před Týnem, obecně nazývaný *Týnský kostel* nebo prostě *Týn*, je hlavním chrámem Starého Města pražského. Až do 19. stol. byla Praha souměstím čtyř zcela samostatných měst (Starého Města, Nového Města, Menšího Města a Hradčan). Mezi nimi největší rozlohou, lidnatostí, bohatstvím a významem bylo právě Staré Město. Pro středověkého cizince pojem Staré Město splýval s pojmem Praha. Ta díky své poloze byla od pradávna důležitým centrem obchodu a v gotickém období čelným městem Evropy. Význam Prahy kulminoval v době, kdy zde sídlil Karel IV.

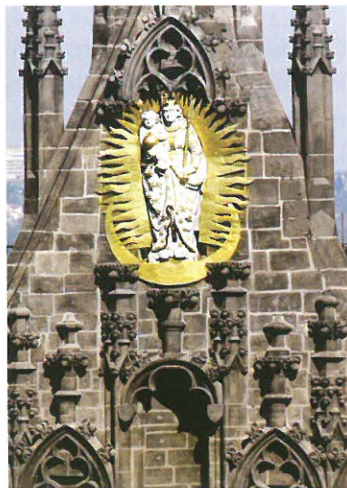
Již ve 12. stol. stál na místě dnešní stavby románský kostel související s Týnem, tj. ohrazeným opevněným místem určeným pro skladování a vyclení importovaného zboží. Kolem r. 1250 pak byl vystavěn trojlodní raně gotický kostelík zvaný Špitálský. Podobně jako dřívější kostel sloužil coby kaple špitálu cizinců procházejících Týnem. Špitálský kostel, který patřil Vyšehradské kapitule, byl po mnoha tahanicích s měšťany Starého Města změněn v hlavní městský kostel. V chrámu je to jasně deklarováno opětovným užitím městského znaku. Roku 1310 bylo ze západní věže tohoto kostelíka dáno umluvené znamení Janu Lucemburskému při jeho útoku na Prahu. Dobytím města se stal i fakticky králem Čech.

Od poloviny 14. stol., v době Karla IV., probíhal nevídaný rozmach města doprovázený grandiózní stavební činností. Usnadnění přechodu Vltavy zbudováním nového kamenného mostu vedlo k dalšímu rozkvětu obchodu. Karel IV. již předtím, r. 1351, rozhojnil „Zákoník cizinců“, který upravoval práva Starého Města a povinnosti cizích kupců. Týn jako obchodní dvůr byl rozšířen a začalo se mu všeobecně říkat Ungelt (od povinného poplatku jednoho groše, tj. jednoho penízu – *ein Geld*). Cizí kupci směli provádět pouze velkoobchod, zboží směli prodat jen v Praze, v Týnu museli odevzdat míry a zboží určené k tranzitu bylo zapečetěno. Byli rovněž povinni jet přímo do Týna, který byl hlavní celnicí. Za to byl ovšem jejich náklad bezpečně chráněn.

Bohatnoucí měšťané v duchu doby zahájili velkorysou stavbu nového kostela. Po katedrále sv. Víta na hradě je to největší stavební dílo tehdejší doby. Síla a sebevědomí pražských měšťanů se odrazily v celém podniku. Nejprve byl vykoupen pozemek, od r. 1365 probíhala stavba za účasti Parlěřovy huti pracující rovněž na hradní katedrále (obr. 1). Za patnáct let, r. 1380, bylo hotovo kněžiště a za dalších dvacet let byla stavba dovedena až ke spodku věží. R. 1437 byla připravena stavba krovu. Sešlo z ní z bizarního důvodu. Drahé trámové bylo použito na stavbu šibenice pro Jana Roháče z Dubé a jeho muže, kteří tvořili poslední vážnou oporu radikálů husitské revoluce. Osud však vrátil dvacet let poté materiál pražským měšťanům,

1) Průčelní okno hlavní lodi, dílo Parléřovy huti, konec 14. stol.

2) Šít nad průčelím chrámu s mramorovou sochou Panny Marie z r. 1626

když dostali dřevo přichystané pro uspořádání svatební slavnosti Ladislava Pohrobka s francouzskou princeznou. Lze říci, že krátce poté byl r. 1463 už dávno užívaný kostel dobudován Jiřím z Poděbrad. Tehdy byl postaven štít mezi věžemi, na němž stál velký zlacený kalich a socha krále. Tato výzdoba byla v r. 1626 změněna a do průčelí byla dána postava Mariina (obr. 2). Pozlacený měděný plech kalichu byl upotřeben na svatozář. Věže byly dostavovány v letech 1463–66 (severní) a 1506–11 (jižní).

Do dějin i architektury kostela zasáhly dva požáry. Poprvé byl kostel vážně poškozen v r. 1679 a musel být znovu zaklenut. Původní gotické sklenutí bylo podle návrhu Domenica Orsioho (1633–1679) nahrazeno valenou klenbou barokní. Při druhém požáru v r. 1819 shořela severní věž a byla obnovena podle věže jižní (obr. 3). Oba požáry zasáhly vrchní části kostela. Výzdoba interiéru, která z valné části vznikla v druhé polovině 17. stol., nebyla až na nepatrné výjimky dotčena.

Týnský chrám v českých dějinách

Týnský chrám jako náboženské centrum hlavního města Čech pozoruhodně spojil jednotlivé složky sociálního a kulturního života. Svou podstatou je to kostel měšťanský. Byl vedle radnice a městských bran a věží (Prašná brána, Mostecká věž) největší chloubou pražských měšťanů. Založení i výstavba byly financovány z peněz města a cechů.

Řada oltářů byla darována jednotlivými cechy a byla užívána při významných cechovních dnech.

Jako hlavní pražský kostel stal se Týnský chrám nejenom svědkem, ale i dějištěm mnoha historických událostí. Dějiny Týna jsou pochopitelně spjaty se Staroměstským náměstím a Staroměstskou radnicí, s osudy univerzity,

3) Pohled na chrám ze Šupartské ulice

vzdálené jen pár kroků, ale i s osudy panovníků, kteří sídlili v nedalekém Královském dvoře (v místě dnešního Obecního domu), jako Václav IV. a Jiří z Poděbrad. Věže Týna shlížejí již více než pět set let na veškeré dění na Staroměstském náměstí. Popsat historii tohoto místa znamená v podstatě zopakovat české dějiny. Připomeňme tedy jen okamžiky, které přímo zasáhly Týnský kostel.

O významné události z nástupu Lucemburků jsme již hovořili. Po stavbě nového (dnešního) kostela stojí na prvním místě, že zde kázali velcí kazatelé, Konrád Waldhauser (1326?–1369) a Jan Milíč z Kroměříže.

Jan Milíč z Kroměříže (po 1320–1374) je největším předhusitským kazatelem. Svou kariéru zahájil jako notář Královské kanceláře Karla IV. Odešel z tohoto místa, aby se věnoval jen dráze duchovní. Ani na ní nevyužil možného kariérního postupu, ale věnoval se výhradně kazatelství. Milíč přesně diagnostikoval stav společnosti a upozorňoval s vášnivou kritičností na nebezpečné stíny doby Karla IV., označované za dobu zlatou. Pochopil nebezpečí blahobytu a narůstání sociálních problémů. Kritizoval nemravnost, která k nim

vedla: lenost, přezíravost, požívačnost boháčů. Stejně ostře kritizoval nemravné rysy reakce chudiny: závist, krádeže, žebráctví jako typ lenosti. Vykonal cestu do Říma, kde se utvrdil v přesvědčení o krizovém stavu společnosti. Po návratu opět vášnivě kázal, denně mnoho hodin v různých kostelech, pravidelně u Týna. Seskupil kolem sebe radikálně žijící farní obec a zřídil dům pro dívky zachráněné z nevěstinců. Stával se středem útoků a byl dohnán k tomu, aby se podruhé vydal do Říma a obhajoval se z bludů, z nichž byl nařčen. Svou při v Římě nejenom vyhrál, ale byl dokonce pozván, aby kázal sboru kardinálů. Do Čech se však již nevrátil, neboť v Římě náhle zemřel na neznámou nákazu.

Přínos Milíčův pro teologii a dějiny církve je trojí. Předně je postavou radikálního reformátora, který zůstává pevně stát v katolické církvi. Zabýval se tehdy živým problémem Antikrista. Zpočátku sdílel všeobecný názor, že to bude významný světský vladař a neváhal označit jako Antikrista Karla IV. Moudrý král však pozval prorockého kazatele, v mnohém uznal jeho kritiku, a dokonce se začal vážně zabývat problémy sociálního napětí. Milíč uznal královu moudrost a za nařčení se v kázáních omluvil. Je to v dějinách mimořádné setkání. Později Milíč nahlédl, že Antikrist nepříjde jako určitá osoba a že má povahu duchovního principu zla. Jako takový útočí na každého a kohokoli může učinit svým nástrojem. V jeho době bylo toto zobec-

nění a duchovní pojetí převratným objevem. Třetím přínosem je požadavek, aby všichni věřící mohli brzo a hojně přistupovat ke stolu Páně. V častém přijímání totiž viděl obranu proti Antikristu, jehož moc převyšuje jedině Božství Kristovo.

Jan Milíč v žádném případě nemůže být považován za předchůdce husitství, i když se husité odvolávali na jeho sociální kritiku. Kritizoval totiž jak boháče, tak chudinu a byl odpůrcem jakéhokoli mocenského řešení problémů a násilí vůbec.

V době předhusitské navštěvoval kostel král Václav IV. a zřejmě sem chodila poslouchat kázání i královna Žofie, která žila v nedochovaném paláci Lucemburků na severní straně Staroměstského náměstí. Vrchol významu Týna přineslo husitství, kdy zde byl od r. 1427 farářem Jan Rokycana (1397–1471), jenž byl r. 1435 zvolen utrakvistickým biskupem a Týn se stal utrakvistickou katedrálou, u níž fungovala konzistoř nazývaná *dolní* (oproti *horní*, katolické, která sídlila na Hradě), (obr. 4). Do Týnského chrámu byl také přiveden Jiří z Poděbrad po svém dramatickém zvolení českým králem 2. 3. 1458. Vzhledem k všeobecnému neklidu došlo zde tehdy k jistému posvěcení volby, téměř provizorní korunovaci, kterou provedl kališnický biskup Jan Rokycana. Vlastní korunovace byla konána až v květnu podle korunovačního řádu stanoveného Karlem IV. ve Svatováclavské kapli

4) Hlavní loď chrámu

katedrály na Pražském hradě biskupem katolickým. Spolupráce Jiřího z Poděbrad a Jana Rokycany učinila kostel mimořádně významným centrem utrakvismu. Když byl kostel definitivně dostavěn, byla však otázka utrakvismu již beznadějně prohrána.

Jiří z Poděbrad (1420–1471) je nazýván „husitský král“ nebo „král obojího lidu“, čímž je míněno, že byl králem obou znesvářených stran, utrakvistů i katolíků. Ve čtrnácti letech bojoval na straně panské jednoty v bitvě u Lipan, kterou skončila dvacetiletá občanská náboženská válka. Porážkou táboritů se otevřela cesta návratu k normálnímu životu. Hlavní roli v obnovení pořádku a prosperity země sehrál právě Jiří z Poděbrad, vynikající diplomat a zároveň rozhodný válečný stratég. Opatrnými kompromisy a schopností rázně zasáhnout (v r. 1458 vojensky dobyl a pokořil Prahu) získal všeobecné uznání a stal se zemským správcem s pravomocemi krále. V této funkci byl potvrzen také zákonnými panovnicími a vykonával ji nejen za nezletilosti, ale i v době vlády Ladislava Pohrobka. Po jeho náhlé smrti byl zemským sněmem zvolen českým králem. Šlo o bezprecedentní volbu šlechtice, který neměl sebemenší dynastický záchytný bod. Volba byla demonstrativním projevem samostatnosti českého království. V době své vlády čelil úspěšně mnoha vnitřním pnutím a vnějšímu tlaku papežské kurie, které vyvrcholily klatbou a křížovou výpravou. Jeho vojenského vedení se ujal ambiciózní uherský král Matyáš

Korvín, který vítězně pronikal do země přes Moravu. Jiří ho však mistrovským strategickým postupem u Vilémova obklíčil a s celou armádou zajal. V závěru života dojednal smlouvu o příchodu polských Jagellonců na český trůn. Jako války a její zhoubnosti znalý vypracoval návrh na mírové řešení sporných otázek mezi státy a na jednotu křesťanských zemí. Návrh upozorňoval na nebezpečí turecké rozpínavosti, ale měl posílit i Jiřího pozici v zápasu s papežstvím. Tímto návrhem se staví Jiří z Poděbrad k předchůdcům evropské jednoty a jeho státnickou mezinárodní moudrost dosvědčuje, že pět set let starý text jeho poselství byl použit při formulaci preambule Charty OSN.

Události pobělohorské se vepsaly do dějin Týna tím, že zde podle podání bylo r. 1631 pohřbeno 12 hlav českých pánů popravených v roce 1621 na Staroměstském náměstí. Hlavy však byly r. 1766 odstraněny a jejich další osud zůstal záhadou.

V moderní české historii byl kostel ohrožen, když po rozpadu Rakousko-Uherska rozvášněný antiklerikální dav strhl Mariánský sloup na Staroměstském náměstí. Fanatismus národní a protikatolický se však nakonec spojil se zhanobením sochy. V době protektorátu shlížely sice kostelní věže na okázalé nacistické parády (obr. 5), ale kostel do nich nebyl zatažen. Na konci války šťastně unikl bojům, při nichž byla zčásti zničena Staroměstská

5) Staroměstské náměstí, Hitlerjugend – svěcení praporů, r. 1940

6) Staroměstské náměstí, lidové milice, únor 1948

radnice. V době komunistické diktatury (obr. 6) byly při manifestačních shromážděních a okázalých komunistických slavnostech pravidelně osazovány věže kostela tajnou policií. Poprvé policie užila těchto pozorovacích postavení již při Gottwaldově projevu při únorovém puči v r. 1948.

Prohlídka chrámu

Exteriér

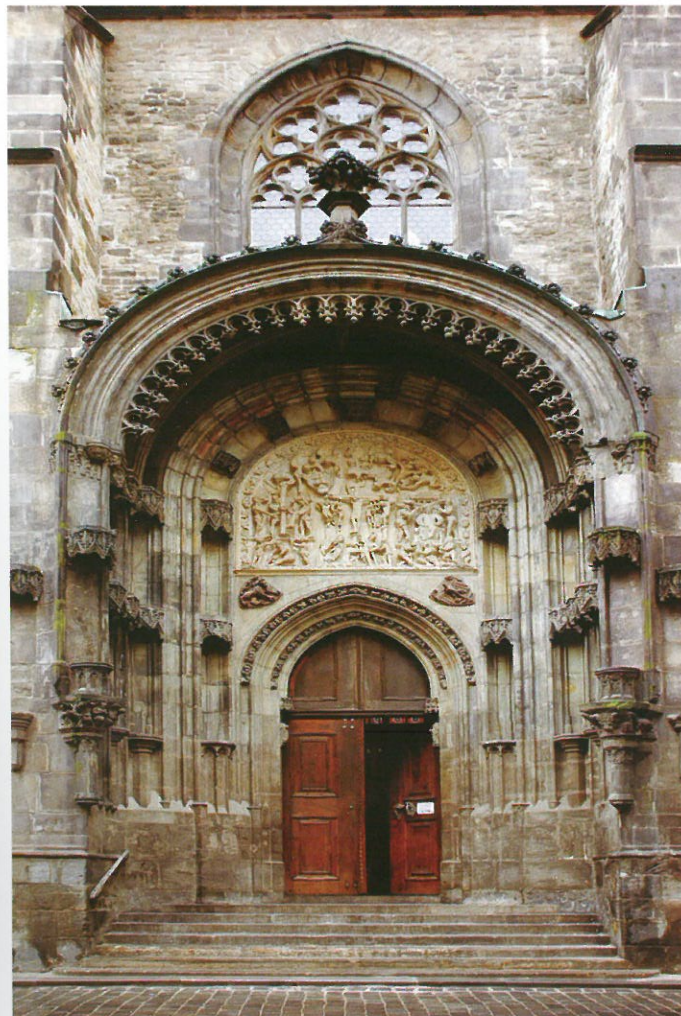
S Týnským chrámem seznamuje se návštěvník Prahy nejprve zpozzdálí. Vysoké věže se zlatými báními a každá se dvěma čtveřicími luceren patří k siluetě města a jsou dobře viditelné z mnoha míst (obr. 3). Zvláště z Malé Strany a celého levobřeží Vltavy na sebe vždy strhávají pozornost, protože ve dne září na průčelí mezi nimi mohutná svatozář sochy Panny Marie, v noci se rozsvěcují věžní lucerny. Pro pochopení výšky chrámových věží uvedme, že v horních lucernách, které sloužily kdysi jako pozorovatelný, může pohodlně stát dospělý člověk.

Ke kostelu je lépe přicházet přes Staroměstské náměstí. Odtud je z poloviny zakryt domy východní části náměstí, takže vlastní vstup do kostela nevidíme. Z obou hlavních přístupových cest, ulicí Kaprovou nebo podél Staroměstské radnice, ovšem dobře vidíme monumentální převýšení okolních domů stavbou kostela.

Pro Týnský chrám je důležitý dům čp. 604–614, tzv. Týnská škola, s krásným průčelím se štítý ve slohu benátské renesance z poloviny 16. stol., kdy byly dva gotické domy spojeny a opatřeny společnou navýšenou fasádou. Freska Nanebevzetí Panny Marie ze 17. stol. je značně poškozena. Gotické loubí pochází zčásti již z konce 13. stol., ale dnes jeho žebroví souvisí s celým podklenutím dané části náměstí, které se datuje do druhé poloviny 14. stol. V tomto domě, který stavebně zcela přiléhá ke kostelu, se nacházela farní škola vysoké úrovně, která fungovala půl milénia – od poloviny 14. stol. až do druhé poloviny 19. stol. V polovině 15. stol. zde např. učil stavitel Matěj Rejsek. Po převratu v r. 1989 byla Týnská škola obnovena jako hudební škola, ale se sídlem v klášteře servitů v nedaleké Melantrichově ulici.

Chrám budeme obcházet proti směru hodinových ručiček, tj. půjdeme ulicí Celetnou. Mineme domy zastíňující kostel. Třetí z nich je Týnská fara s mohutnými vraty s průchodem k jižnímu vstupu do kostela. Postupně se otáčíme vždy doleva a dostaneme se přímo ke kostelu. Vlevo nad námi se tyčí zakončení chrámových lodí. Stojíme přitom v úzkých uličkách, které sem ústí a vytvářejí zmatenou pavučinu komunikací středověkého města.

Pohledem do nich, stejně jako pohledem do hlubokých úzkých dvorů, se nyní nezdržujeme. Patří k jinému tématu. Je vhodné krátce nahlédnout do prostoru Ungeltu, tj. vlastního

7) Portál severního vstupu, dílo Parlérovy huti, r. 1390

Týna, který dává kostelu Panny Marie plné jméno. Obejdeme závěr kostela a vracíme se na Staroměstské náměstí.

Vpravo proti kostelu stojí dům U černého jelena, dnes nezajímavá budova vystavěná po r. 1898, kdy byl zbourán gotický dům s románským základem. Na novém domě pamětní deska připomíná, že se zde narodil Karel Škréta, což se naší prohlídky bude ještě týkat.

Proti tomuto domu je (obr. 7) severní portál kostela přístupný z Týnské uličky. Původně to byl hlavní vchod, k němuž vedla cesta od králova dvora. Bohatě vypravený baldachýnový portál s plasticky zdobenými konzolami a římsami pro sochy má v tympanonu vytesány obrazy utrpení Kristova. Jde o dílo z konce 14. stol. vytvořené v hutí Petra Parlěře (1330–1399), pracující na svatovítské katedrále.

Projdeme na Staroměstské náměstí a postavíme se na osu vstupu do gotického domu U Zvonu, odkud si nejlépe můžeme prohlédnout sochu Panny Marie z bílého mramoru od Kašpara Bechtelera (?–1639) v průčelí Týnského kostela. Poté goticky zaklenutým loubím přijdeme ke zmíněnému domu Týnské školy. Průchodem se dostaneme k dnes používanému vstupu do kostela (obr. 8).

Jednoduchým gotickým portálem ze 14. stol. vejдемe dovnitř. Dochovaná dubová vrata pocházejí z r. 1677.

8) Západní vstupní portál, gotický

Interiér chrámu

Chrámový prostor zaujme návštěvníka nejprve svou útlostí a výškou. Délka jednotlivých lodí převyšuje jejich šířku téměř sedmkrát, což ještě zvyšuje dojem výšky chrámové klenby. V hlavní lodi je klenba vysoká 30,5 m, v bočních 16 m. Vedlejší lodi mají původní klenbu gotickou. Klenba hlavní lodi byla původně žebrová gotická a ještě o 5 až 6 m vyšší. Po požáru byla nahrazena stylově neústrojnou raně barokní valenou klenbou podle návrhu Domenica Orsiho (1633–1679), (obr. 9).

9) Pohled do chrámu

Výzdoba kostela proběhla v podstatě ve třech vlnách. Hlavní je barokní vlna v druhé polovině 17. stol., před ní doba dokončování stavby kolem roku 1400 a po ní doba kolem r. 1848.

Při prvním celkovém pohledu zapůsobí kostel bohatstvím své výzdoby barokního rázu. Dojem je umocněn také jednotnou zlatočernou polychromií: zarámování obrazů, architektura oltářů, varhany a stejně barevné plastiky. Po celém obvodu kostela, v podlaze i u některých sloupů jsou desítky renesančních a barokních náhrobních kamenů šlechtických rodin a bohatých měšťanů. Některé z nich vysoce převyšují obvyklou úroveň funerální plastiky dané doby. Významná díla renesanční a gotická vystoupí teprve při detailní prohlídce.

Prohlídku zahájíme levou boční lodí. U prvního pilíře je oltář z roku 1648 s obrazem sv. Vojtěcha od K. Škréty (1610–1674). Pod oltářní deskou je obraz Vojtěchovy smrti, sochy vedle oltářního obrazu znázorňují svatě Petra a Pavla a jsou od Jana Jiřího Bendla (1620?–1679).

Karel Škréta Šotnovský ze Zavořic pocházel z významné pražské erbovní rodiny. Byl nejmladším dítětem svých rodičů a ve třech letech ztratil otce. Jeho výcho-

va byla zanedbávána a chlapec často osamělý se díval z oken rodného domu na severní portál Týnského kostela a vzhlížel k nebi podél jeho zdi. Vztah k tomuto kostelu založený v dětství byl celoživotní. Škréta kostelu věnoval a pro kostel namaloval řadu obrazů. Týnský chrám má vedle Národní galerie nejpočetnější sbírku jeho děl. V roce 1621 uprchla Škrétova matka se všemi dětmi do Freibergu. Umělecké nadání objevilo se u něho již v dětství a základy jeho rytecké dráhy položil s velkou pravděpodobností skvělý rytec Rudolfova dvora Aegidius (Jiljí) Sadeler ještě v Praze. V jinošském věku se Škréta vydal z Freibergu do Itálie, učil se v Benátkách, Florencii a Římě. Nejvíce však získal od Guida Reniho v Bologni. V roce 1638 přestoupil ke katolicismu a vrátil se do Prahy, kde pracoval pro mnohé kostely. Vedl mnohaletý spor o konfiskovaný rodný dům a žil na Ovocném trhu, co možná blízko Týna. Pohřben byl však v kostele sv. Havla.

Jeho rozsáhlé dílo tvoří přechod mezi manýrismem a barokním malířstvím. S řemeslnou jistotou spojoval monumentalitu odvozenou od Veronesa, klasicismus Bolognské školy s novým realismem a došel až k mistrovskému využití chiaroscuro, které ho řadí po bok Rembrandtovi. Mnohé jeho oltářní obrazy se vyznačují silným citem pro děj a zároveň racionálním ovládnutím patosu. Do dějin výtvarného umění se však zapsal méně početnou skupinou portrétů. Jsou decentně duševyptné a zároveň

noblesně reprezentativní. Svými portréty vysoce překročil úroveň své doby.

Žil v dobách velkých názorových sporů a patřil mezi poctivé katolíky. Jeho konverze nebyla pragmatická. Zároveň však byl energickým obhájcem Čechů, což se projevuje zájmem o české světce, zvláště sv. Václava a Vojtěcha. Spolu s jezuitou Bohuslavem Balbínem, s nímž se přátelil patří k nejznámějším obhájcům české kulturní tradice a samostatnosti v době rekatolizace. Nejenom umělecky, ale i názorově ovlivnil Petra Brandla (1660–1739), nejvýznamnějšího malíře českého baroka, ale opřel se o něho i Karel Purkyně (1834–1868) v době českého národního obrození.

Vlevo před pilířem je v podlaze mramorový náhrobek Pavla Hada z Proseče, který včasným zjištěním počínajícího požáru v roce 1679 kostel patrně zachránil před zničením. Jeho epitaf je na zdi kostela u balkónku před dveřmi, které vedly do chodby spojující kostel s domem U Zvonu, kde pan Had bydlel. Dále vlevo u zdi stojí mohutný oltář zasvěcený sv. Kryšpínu a Kryšpiniánu, věnovaný chrámu cechům ševců, jichž jsou tito světci patrony. Oltářní obraz namaloval v první dekádě 18. stol. Michael Václav Halbax (1661–1711). Po stranách oltáře stojí sochy sv. Josefa s Ježíškem a sv. Jáchyma s Pannou Marií. U druhého pilíře je méně významný oltář s obrazem Očištění Panny Marie z roku 1675. Před dalším pilířem se nachází

10) Gotický baldachýn od M. Rejska z r. 1493

(obr. 10) pozdně gotický baldachýn tesaný r. 1493 Matějem Rejskem (před 1450–1506). Původně kryl hrob italského katolického biskupa Augustina Luciana z Mirandoly, který světil utrakvistům kněze, aby byla zachována apoštolská poslušnost a platnost jejich kněžství. Na místě jeho hrobu je dnes novogotický oltář sv. Lukáše z let 1847–52 s obrazem Josefa Vojtěcha Hellicha (1807?–1880) a řezbářskou výzdobou od Eduarda Veselého (1817–1892) a Františka Linna (1802–1848), (obr. 11). Pozornost ovšem věnujeme podstatně důležitějšímu kamennému baldachýnu. Je tvořen čtyřmi útlými, bohatě zdobenými sloupky a čtyřmi arkádovými oblouky mezi nimi. Baldachýn je uzavřen

11) Oltář sv. Lukáše

12) Freska z r. 1649 na památku Westfálského míru

plotnou rovného stropu, která je podklenuta jakoby stuhami. Podklenutí vytvářející strop baldachýnu činí dojem krajky, na níž vidíme zřetelné renesanční prvky: přebohaté rostlinné části, květy a pentle, orientální ovoce.

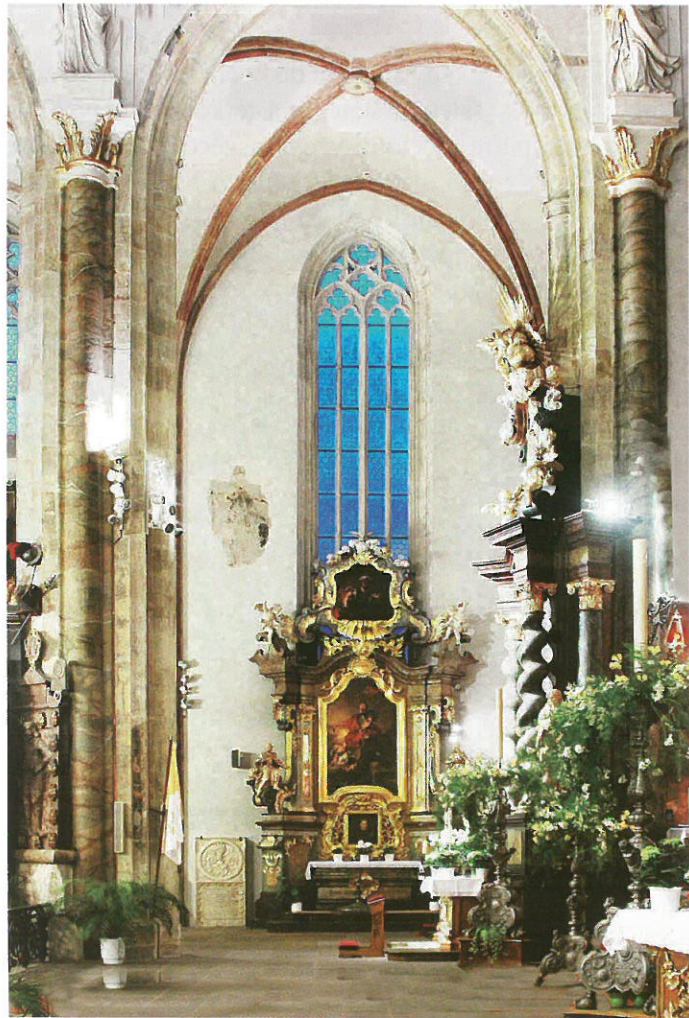

13) Socha sv. Františka z Pauly

Na svorníku arkády směrem do boční lodi je hůře znatelný emblém s paletou, štětcem a těrkou na barvy. Oltář u tohoto pilíře byl totiž vždy zasvěcen sv. Lukášovi a byl oltářem cechu malířů. Na pilířích baldachýnu jsou nahoře sochy čtyř zemských patronů. Vznikly až v roce 1844, nejsou kamenné, nýbrž terakotové a vytvořil je Eduard Veselý. Zajímavé je, že tu nezobrazil hlavní domácí světce, ale vesměs cizince. Dva u boční lodi jsou světci uctívání v době Karla IV., sv. Vít a sv. Zikmund. Na straně do hlavní lodi jsou sv. Wolfgang, který se zasloužil o vznik pražského biskupství, a sv. Norbert, který se stal patronem Čech poté, co bylo r. 1627 jeho tělo převezeno z Magdeburku do Strahovského kláštera.

Naproti baldachýnu vlevo u zdi je socha sv. Františka z Pauly (obr. 13) ze samého počátku 17. stol. od Arnošta Heidelbergera (?–1668) přenesená sem ze zrušeného kláštera paulánů na Staroměstském náměstí. Její zajímavost spočívá v tom, že je první plastikou v Praze, která nese rysy baroka.

U následujícího pilíře stojí oltář sv. Josefa z roku 1664 s významným obrazem Svaté Rodiny od Karla Škréty. Rovněž obraz vlevo nad chrámovými vraty malovaný kolem r. 1700 Janem Jiřím Heintschem (1647?–1713) je věnován sv. Josefu.

14) Rokokový oltář sv. Expedita s obrazem F. X. Palka

15) Kázání sv. Jana Křtitele od Ignáce Raaba, kol. r. 1750

Stojíme nyní před mřížkou oddělující kněžiště a vidíme v závěru levé boční lodi vlevo rokokový oltář sv. Expedita (obr. 14), v naší oblasti téměř neznámého světce, uctívaného hojně v Itálii, obzvláště na Sicílii. Oltář zasvěcený tomuto patronu kupců, pomocníku při obchodních a úředních jednáních a na cestách, ukazuje vliv blízkého Ungeltu. Byl objednán cizími kupci a obraz pro něj maloval F. X. Palko (1724–1767). Za ním, rovněž vlevo, je obraz Kázání sv. Jana Křtitele od Ignáce Josefa Raaba (1715–1787) přenesený do kostela neznámo odkud (obr. 15).

16) Zdobené konzoly s portrétem krále a královny, kol. r. 1410

Na protější stěně oddělující levou loď od kněžiště hlavního oltáře je gotické tesané sedile z počátku 15. stol. Na konzolách, z nichž vychází bohatě sochařsky zdobené žebroví gotického oblouku, jsou mistrné portréty snad krále Václava IV. a jeho druhé choti Žofie (obr. 16). Na téže stěně pak je náhrobní kámen Šimona Abelese z r. 1694 (obr. 17).

Šimon Abeles (1682–1694) byl pražský Žid. V útlém věku ztratil matku a byl vychováván ortodoxně fanatickým a krutě přísným otcem Lazarem Abelesem. Pro otcovu krutost utíkal chlapec nejenom z domu, ale i z gheta a bloudil po Starém Městě pražském. Za špatného počasí častěji vcházel do kostelů a byl očarován barokní nádhrou a slavnostními bohoslužbami. Ve dvanácti letech se rozhodl odejít z gheta do tohoto světa, kde očekával hlásané milosrdenství. Po nejbližším výprasku svůj plán provedl. Ujali se ho dva konvertiti z židovství, měšťan Kavka a kněz Falta. Ti ho odvedli do jezuitské koleje. Představení chlapce přijali, ale byli opatrní. Uvědomovali si, že tak malý chlapec mohl utéct z domu také z jiných důvodů. Dali Šimona do péče měšťana Kavky a snažili se získat potřebné informace. Pohřešovaný chlapec byl vyslíděn a unesen zpět do otcova domu. Židovská

obec přitom stála za Lazarem Abelesem. Šimon byl nejprve klidně přesvědčován, ale když trval na své konverzi, byl doma vystaven silnému nátlaku. Nakonec byl otcem a dvěma jeho přáteli bit a neznámo přesně jak, přišel o život. Byl pochován na židovském hřbitově s tím, že dostal svrab a pološilný od svědění se v noci svíjel na podlaze poblíž schodů. Spadl z nich a zlomil si vaz. Lazar Abeles se však necítil zcela bezpečný a chystal se přesídlit do Polska. Někdo z jeho sousedů vyslovil přesvědčení, že došlo k těžkému zločinu. Veřejné mínění židovské obce se obrátilo proti Lazarovi, který byl zatčen spolu se svým přítelem Kurzhandlem. Tělo Šimona Abelese bylo exhumováno a lékařský výrok byl jednoznačný. Po svrabu ani památky, zato zranění po celém těle a smrtelná rána na temeni. Lazar Abeles se ve vězení oběsil, aby ušel hrůzám barokní justice. Kurzhandl byl pak ihned odsouzen a teatrálně popraven za hradbami města.

Zatímco se ghetto třásl před možným pogromem (doba byla fanaticky vzepjatá), bylo Šimonovo tělo obléčené v barvách nevinnosti a krve vystaveno v zasedací síni radnice Starého Města, kam přicházely stovky, ba tisíce lidí. 31. března 1694 byla rakev nesena průvodem kolem staroměstských kostelů a po okázalých bohoslužbách uložena v Týnském chrámu. Šimon Abeles, ač nebyl prohlášen za svatého, stal se nevyhlášeným patronem týraných a nezaopatřených dětí.

17) Gotické sedile, náhrobek Šimona Abelese

18) Obraz Nalezení sv. Kříže

Nad gotickým sedile je obraz Nalezení sv. Kříže (obr. 18) s několika scénami (vlastní nalezení, sv. Helena s patriarchou jeruzalémským a další). Obraz od Mathiase Nicolase Strassera malovaný asi r. 1646 tvořil součást hlavního oltáře kostela Povýšení sv. Kříže na Starém Městě (u cyriaků) zrušeného Josefem II. Inventář byl tehdy rozprodáván v dražbě. Před pilířem kněžiště je oltář Zvěstování z r. 1721 s obrazem K. Škréty z šedesátých let 17. stol. (obr. 19). Na oltáři dnes stojí Madona Týnská z let 1410–1419. Dílo neznámého autora označovaného Mistr Týnské Kalvárie je z neobvyklého materiálu – dubového dřeva. Madona stála na původním hlavním gotickém oltáři. Polychromovaná Kalvárie z počátku 15. stol. je dílem téhož mistra.

Postoupíme nyní před hlavní oltář. Vlevo na pilíři je zajímavá náhrobní deska Václava Čábelického ze Soutic s připomínkou rodové příbuznosti s hrabaty Vratislavů z Mitrovic.

V. Čábelický padl při obhajobě Prahy před Švédy r. 1648. Nad náhrobkem visí jeho přilba, kord a prostřelený kyrys. Hlavní oltář s neobvykle vysokou archou z r. 1649 má vzácnou raně barokní portálovou architekturu. Zajímavé je i výrazné místo věnované znaku Starého Města pražského. V dolní části mezi sochami sv. Václava a sv. Ludmily je obraz Nanebevzetí P. Marie od K. Škréty (obr. 20). Na základě tohoto obrazu se Škréta stal mistrem

19) Oltář Zvěstování Panně Marii

cechu malířů. V horní části je jeho obraz Nejsvětější Trojice, který s dolním obrazem tvoří jeden kompoziční celek. Archu ukončuje socha archanděla Michaela z konce 17. stol., která nahradila původní sochu zničenou požárem r. 1679. Na stěnách kněžiště jsou vlevo obraz Obětování Páně (obr. 21) a vpravo obraz Navštívení P. Marie. Obě díla vytvořil italský malíř Giacomo Romanini kolem r. 1660.

Přejdeme k pravému pilíři, u něhož je postaven mramorový náhrobník Tychona Brahe (obr. 22). Vlastní hrob je označen v podlaze.

Tycho Brahe (1546–1601) se narodil v Knudstrupu v Dánsku. Studoval v Kodani rétoriku a filozofii, v Lipsku práva. Později studoval na řadě německých, italských a francouzských škol a zaměřil se na přírodní vědy, z nichž se celoživotně věnoval matematice a astronomii. Byl výbušné povahy. Při pobytu na univerzitě v Rostocku vyvolal souboj, při němž mu byla těžce poškozena tvář. Nos měl nahrazen stříbrnou protézou na zlaté náhradě lícni kosti a postrádal část ucha. Na zámku Herritzvad u strýce z matčiny strany měl vybudovanou hvězdárnu, z níž 11. listopadu 1572 objevil v souhvězdí Cassiopea

do té doby neznámou hvězdu, kterou nazval *Nová hvězda*, a popsal ji v díle *De Nova Stella* (1573). Tímto objevem se stal celoevropsky uznávaným astronomem. Dánský král Fridrich II. mu r. 1575 daroval ostrov Hven, kde Brahe vybudoval zámek Uraniborg (*Nebeský zámek*) s nejlepší tehdejší observatoří a po něm zámek Stellanborg (*Hvězdný zámek*) s chemickými laboratořemi a mechanickými dílnami. Brahe navrhoval pozorovací přístroje a vedle objevu *Nové hvězdy* se do dějin astronomie vepsal především vylepšením pozorovacích metod a kontinuálními záznamy o hvězdných pohybech z let 1576–96. Velkým přínosem je rovněž jeho upozornění na vliv atmosférické refrakce a optických přístrojových zkreslení na přesné určení polohy hvězd. V otázce Koperníkova objevu se postavil proti Galileovi a zastával kompromisní stanovisko. Spolu s Koperníkem tvrdil, že oběžnice obíhají kolem Slunce, ale s Ptolemaiem hájil centrální pozici Země, kolem níž rotuje Slunce.

Po smrti svého mecenáše Fridricha II. se nepohodl s vládní radou, která vládla za nezletilého Kristiána IV. a odešel z Dánska. Po krátkém a ubohém bloudění Evropou díky svým kontaktům s pražskými renesančními učiteli a českými mechaniky, kteří pro něho pracovali v Dánsku získal místo astronoma na dvoře císaře Rudolfa II., pro kterého již pracoval Jan Kepler (1571–1630). Brahe byl přijat spíše jako astrolog. Dostal od císaře zámek v Benátkách nad Jizerou, kam převezl téměř celé vybavení z Uraniborgu, ale za dva roky svého působení

v Čechách (1599–1601) neučinil již žádný významný objev. Jan Kepler však využil jeho seznam 777 stálic, který doplnil na 1 000 a vydal r. 1627 jako *proslavené Rudolfské tabulky*.

U pilíře kněžiště je oltář sv. Barbory z r. 1723 s obrazem K. Škréty (kol. r. 1660). Postoupíme dál, abychom dobře viděli do závěru pravé boční lodi. Vlevo na zdi oddělující kněžiště je umístěn obraz se scénou z Golgoty po snímání Krista z kříže (obr. 23). Jde o část neznámého oltáře, která se sem dostala v době rušení kostelů za Josefa II. Obraz je přibližně datován kolem r. 1700 a svým charakterem odpovídá tehdejší norimberské produkci. V čele apsidy je novogotický oltář Bolestné Panny Marie z r. 1860 postavený podle návrhu Bedřicha Wachsmanna (1820–1897). Řezbářské práce vykonal Rudolf Seitz (1842–1910), sochy Eduard Veselý (1817–1892) a obrazy Antonín Lhota (1812–1905). U zdi vpravo je gotické tesané sedile z r. 1410. Konzoly zdobí hlavy královské dvojice, nejspíše portréty Jana Lucemburského a Elišky Přemyslovny. Uprostřed prostoru stojí cínová křtitelnice z r. 1414 (obr. 24), nejstarší a zároveň i největší v Praze. V dolním pásu najdeme reliéfy P. Marie a apoštolů. Vpravo na zdi je obraz sv. Maří Magdalény od Františka Čermáka (1822–1884), který také namaloval obrazy křížové cesty z r. 1854 umístěné na stěnách obvodových zdí. Dále vpravo jsou dveře do sakristie. Nad nimi je freska, na níž dvě ženské alegoric-

20) Hlavní oltář raně barokní z r. 1646, obraz Nanebevzetí Panny Marie od K. Škréty

21) Obraz Obětování Páně od G. Romaniniho, kol. r. 1660

22) Mramorový náhrobník hvězdáře Tychona Brahe z r. 1601

23) Scéna z Golgoty po snímání z kříže

ké postavy drží velký znak Starého Města. Sakristii (veřejnosti není běžně přístupná) završuje gotická klenba se zbytky fresek. Nachází se v ní i drobný barokní obraz Šimona Abelese od neznámého autora (obr. 25). Vpravo od dveří je mimořádný renesanční náhrobník Václava Berky z Dubé z r. 1575 (obr. 26).

U pilíře před hrobem Tychona Brahe je oltář Krista na Hoře Olivetské z roku 1663. U dalšího pilíře si povšimneme kamenné, pozdně gotické kazatelny z poč. 15. stol. (obr. 27), která je opatřena dřevěnou novogotickou stříškou a schodištěm z poloviny 19. stol. z dílny Eduarda Veselého, vyzdobeným malbami světců od Josefa Vojtěcha Hellicha (1807?–1880) z r. 1846. Na opačné straně téhož pilíře se nachází oltář sv. Jana Křtitele. Vymyká se jednoduše oltářů při pilířích, neboť není barokní a nemá oltářní obraz. Je ovšem prvořadou uměleckou památkou. Oltář má renesanční archu z r. 1600, do níž jsou vsazeny pozdně gotické reliéfy, které jsou signovány iniciálami I. P. Pocházejí z období kolem roku 1520 a svým charakterem odpovídají řezbářské oblasti nazývané Podunajská škola (obr. 28). V pruhu podél Dunaje po i proti toku řeky od Pasova se nacházejí i další díla signovaná iniciálami I. P. Předpokládá se, že oltář byl přivezen z ciziny. Dílo je pozoruhodné hloubkou perspektivy a neobyčejně jemnou řezbou tváří, vlasů a drapérií. Zajímavá je i tematika jednotlivých reliéfů. Centrální deska je věnována Křtu Páně, na le-

24) Cínová křtitelnice z r. 1414

26) Renesanční náhrobník Václava Berky z Dubé z r. 1575

vém křídle je obraz Zvěstování a dole obraz Klanění tří králů. Na pravém křídle je nahoře scéna Navštívení a dole je Salome s hlavou popraveného Jana Křtitele. Pod centrální deskou je Betlémská scéna s pastýři (obr. 29) a nad ní jedno ze zázračných uzdravení. Úplně na vrcholu strmí Golgota. Z ikonografického hlediska jde tedy

25) Obraz Šimona Abelese, židovského chlapce, anonym, 1. pol. 18. stol.

27) Gotická kazatelna

spíše o obraz ozřejmování a rozpoznání Krista: zvěstován Panně Marii, intuitivně vycítěn Alžbětou, označen pastýřům a králům, rozpoznán Janem Křtitelem, deklarován zázraky a uznán kajícím lotrem. Z tohoto celku vystupuje jen výjev stětí Jana Křtitele, kvůli němuž má oltář i své dnešní jméno.

Postoupíme pak k dalšímu pilíři, u něhož je oltář Kristova rodu s obrazem od Jana Jiřího Heintsche (1647–1713) z osmdesátých let 17. stol. Tento oltář patřil univerzitním mistrům a žákům. Nejcennější je tu nevelká gotická deska s Madonou z r. 1410. Je to kopie originálu uloženého v pokladu Týnského chrámu. Madona od neznámého autora je zvana Rynecká, protože původně až do r. 1918 byla umístěna v podnoží Mariánského sloupu na Staroměstském rynku před Týnskou školou. Vlevo u zdi kostela najdeme oltář sv. Anny z r. 1706 s obrazem od Michaela Václava Halbaxe (1661–1711), sochy sv. Václava a sv. Kateřiny (obr. 31) jsou od Jana Oldřicha Mayera (1666–1721). Je zčásti zakryt o půl století mladší skříň s kopií Cranachovy Madony Pasovské (obr. 32). U posledního pilíře stojí oltář sladovníků z r. 1664 zasvěcený sv. Václavu. Je tak protějškem oltáře sv. Vojtěcha v opačné řadě pilířů. Obraz pro něj je od Antonína Stevense ze Steinfelsu (1618–1672). Obsahuje v pravé dolní části vedutu Prahy, na níž je dobře vidět i týnské věže (obr. 33). Sochy sv. Prokopa a sv. Vojtěcha pocházejí od Jana Jiřího Bendla (1620?–1680).

28) Oltář sv. Jana Křtitele, Podunajská škola, monogramista I. P., I. čtvrtina 16. stol.

29) Oltář sv. Jana Křtitele, detail scény Narození Páně

Obrátíme se a jdeme boční lodí pod kruchtou. Po levé ruce máme na zdi vsutku neobvyklé okno z vedlejšího domu. V místnosti za ním prý nějaký čas bydlel Franz Kafka. Tajemné „Kafkovo“ okno (obr. 34) bylo v době komunistického režimu používáno tajnou policií ke sledování dění v kostele. Pod kruchtou vlevo stojí mramorové sousoší sv. Cyrila a Metoděje od Emanuela Maxe (1810–1901) z r. 1847 (obr. 30). Na čelní stěně lodi visí nad zpovědnicí s pěknou soškou sv. Jana Nepomuckého oválný obraz od Petra Brandla (1660–1739) znázorňující uvítání sv. Václava doprovázeného anděly císařem Jindřichem Ptáčníkem při jednání říšského sněmu (obr. 35). V protilehlé pros-

30) Sousoší sv. Cyrila a Metoděje

toře (dnes veřejnosti nepřístupné) za chrámovou předstí-
ní bychom mohli v levé boční lodi pod kruchtou spatřit
reliéf Rodiny Kristovy z r. 1718, pravděpodobně velmi
rané (snad první dochované) dílo Ferdinanda Maxmiliána
Brokoffa (1688–1731).

Přejdeme ještě do hlavní lodi. Nad jejími pilíři je čtr-
náct barokních soch od Ottavia Mosta (1659–1701) ze se-
dmdesátých let 17. stol. U kněžiště je znázorněn Kristus

31) Socha sv. Václava a sv. Kateřiny na oltáři Svaté Rodiny

32) Obraz Panny Marie Pasovské, kopie slavného Cranachova obrazu

33) Veduta Prahy s Týnským chrámem, detail obrazu sv. Václava od A. Stevense, z r. 1664

34) Tajemné „Kafkovo okno“ vedoucí z chrámu do bytu sousedního domu

Král a Panna Maria s korunou hvězd a dále pak 12 apoštolů. Pak si prohlédneme kruchtu s renesančním zábradlím (i zde je na významném místě znak Starého Města). Stojí na ní varhany od Johanna Heinricha Mundta (1632–1691) z Kolína nad Rýnem postavené r. 1673 (obr. 36). Ještě před postavením těchto varhan byla na levé straně kůru (při pohledu z lodi) namalována epitafní freska ze 17. stol. s obrazem Krista Krále nad posledním soudem.

35) Sv. Václav s císařem Jindřichem, Petr Brandl, kol. r. 1700

36) Varhany – nejstarší dochované v Praze

Pár slov závěrem

Naše prohlídka skončila. Něco však chybí. Je dobré nespěchat rychle dál, ale na chvilku si odpočinout v kostelních lavicích. Zklidnit a ztišit se, uvědomit si celek všeho, co jsme viděli, a nechat na sebe působit atmosféru místa. Pocítíme jinakost tohoto prostoru. Proti venkovnímu hluku tu stojí ticho, proti spěchu klid. Odevšad tu vane dějinný dech staletí a šeptá výmluvné mlčení hmot. Mramorové náhrobní kameny zatíží naši mysl připomínkou krátkosti lidského života. Klenby nás takřka pozvedají silou lidského úsilí, které je vytvořilo. Sochy svědčí o tom, jak lidská vůle a trpělivost může dát kamenům a dřevu tvar a znázornit tvář duše. Když zavřeme oči, vidíme v představě vášnivě kazatele, hrdé magnáty, kráčeující krále, ubohé žebráky, plaché židovské dítě... A teď zde odpočívám já, který k tomu všemu nějak patřím. Když si to uvědomíte, přestanete být jen tak turistou a pozorovatelem kuriozit. Stanete se poutníkem. Pocítíte, že náležíte k týmž dějinám a že je i na vás, jak se budou dál odvíjet. Pocítíte, že člověk je úžasná bytost, sice zranitelná a určitě smrtelná, ale se silou ducha, který překračuje naši omezenost. Týnský chrám má genia loci, který volá po vašem pravém poctivém Já. To pak je tím nejcennějším, co si návštěvník může odnést. Věřící za to poděkují Bohu, protože jsou v Božím domě. Ti, kdo neznají náboženskou dimenzi života přiznají, že je tu cosi silného a přitažlivého a budou za to vděční.

- 1/ Oltář sv. Václava
- 2/ Okno Franze Kafky
- 3/ Oltář sv. Jan Křtitele
- 4/ Kazatelna
- 5/ Týnská Madona
- 6/ Náhrobní deska Václava Berky z Dubé
- 7/ Gotická křtitelnice
- 8/ Sousedí sv. Cyrila a Metoděje
- 9/ Náhrobní deska Tycho Brahe
- 10/ Hlavní oltář Nanebevzetí Panny Marie
- 11/ Oltář Zvěstování Panny Marie
- 12/ Oltář sv. Josefa
- 13/ Sedile a náhrobní deska Šimona Ábelese
- 14/ Oltář Kalvárie
- 15/ Portál severního vchodu
- 16/ Gotický baldachým
- 17/ Oltář sv. Vojtěcha
- 18/ Oratoř
- 19/ Reliéf sv. Rodiny
- 20/ Varhany

